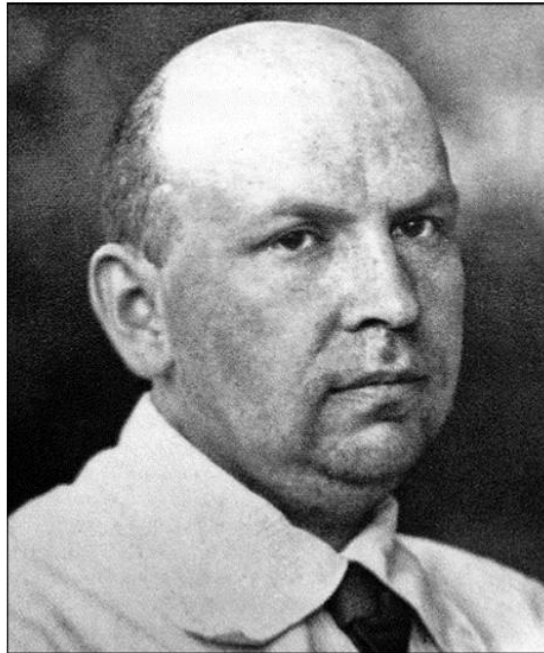

ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА

ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА

Бібліотека імені Віктора Некрасова

Творець грошей з національним духом

(до 140-річчя від дня народження

Георгія Нарбута)

біобібліографічний нарис

Київ, 2026

ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА

ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА

Бібліотека імені Віктора Некрасова

Серія: Видатні митці України

Вип. 14

Творець грошей з національним духом

(до 140-річчя від дня народження

Георгія Нарбута)

біобібліографічний нарис

Київ, 2026

Творець грошей з національним духом : (до 140-річчя від дня народження Георгія Нарбута : біобібліогр. нарис / уклад. Тетяна Бондаренко ; ред. Олена Іоаніді ; відп. за вип. Ганна Брагарник ; ЦБС Поділ. р-ну, б-ка ім. Віктора Некрасова. – Київ, 2026. – 37 с. – (Видатні митці України ; вип. 14).

Біобібліографічний нарис, що є чотирнадцятим випуском із серії «Видатні митці України», присвячений 140-річчю від дня народження видатного українського художника-графіка, блискучого ілюстратора, автора перших українських державних знаків Георгія Івановича Нарбута.

До видання включено бібліографічні описи з електронного каталогу Публічної бібліотеки імені Лесі Українки міста Києва (<http://lucl.kiev.ua/>), Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого (<https://nlu.org.ua/>), Національної історичної бібліотеки України (<https://nibu.kyiv.ua/>), а також використано ДБА бібліотеки імені Віктора Некрасова.

Всього подано **35** друкованих джерел інформації та **5** інтернет-джерел. До книг, які можна читати онлайн, надається відповідне посилання. Астериском (зірочкою *) позначені книги, що є у фондах бібліотек ЦБС Подільського району.

Видання розраховане на мистецтвознавців, істориків, викладачів та студентів мистецьких вишів, а також на всіх, хто цікавиться історією України, українського графічного мистецтва та шанувальників творчості Георгія Нарбута.

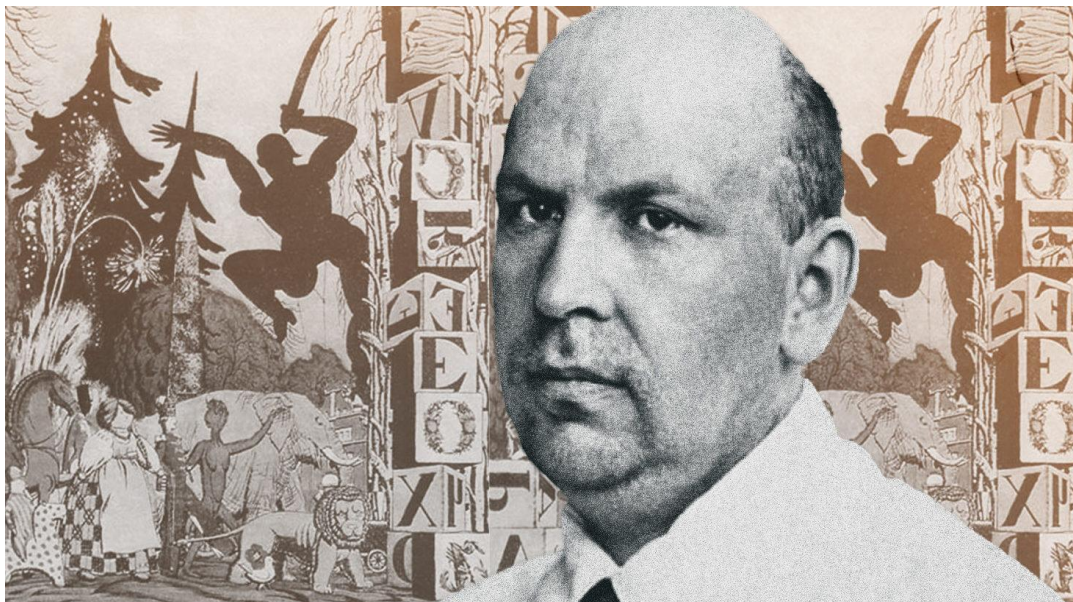
Відгуки, зауваження та пропозиції надсилайте за адресою:

вул. Ярославська, 32 / Волоська, 33, м. Київ, 04071

тел.: 425-05-37

e-mail: podil_nekrasov@ukr.net

Від укладача

Георгій Нарбут – славетний українець, один з найбільших графіків сучасності, який став глибоко оригінальним майстром і створив цілу школу своїх послідовників у галузі мистецтва книги. Він з тих, що з'являються раз на сторіччя і стають зіркою першої величини. Художник і сьогодні залишається для багатьох поколінь українських графіків орієнтиром і духовним наставником у виробленні свого стилю.

Його творчість – яскрава сторінка в українському мистецтві, яка базувалася на глибокому вивченні української мистецької спадщини – від орнаментів трипільської культури та візантійських мініатюр до гравюр доби козацького бароко та народних картинок. З усієї графічної спадщини Георгія Нарбута найбільш пам'яткове значення мають українські державні знаки. Це наше наочне свідцтво державної спільності, наша гордість і слава.

Укладач: Тетяна Бондаренко

Редактор: Олена Іоаніді

Відповідальна за випуск: Ганна Брагарник

Сам собі вчитель

Народився Георгій (Єгор, як його називали рідні) Іванович Нарбут 9 березня 1886 року на хуторі Нарбутівка (тепер с. Червоне) поблизу Янівки Глухівського повіту Чернігівської губернії (нині – у складі Березівської сільської громади Шосткинського району) в родині вихідців із литовської шляхти, які приїхали на Глухівщину (Сумщина) в XVII столітті.

Батько Іван Якович був людиною освіченою: закінчив фізико-математичний факультет Київського університету. Мати – Неоніла Миколаївна, уроджена – Махнович, дочка священика.

«Сім'я наша була досить велика: у мене було чотири брати та дві сестри, – згадував у автобіографії Георгій Нарбут. – Батько мій, дрібний поміщик із середніми прибутками, мало цікавився домашніми справами взагалі, а дітьми зокрема, і тому нашим дошкільним вихованням відала наша мати разом із учителем сусіднього села Янівки – Г. Сальниковим».

Початкову художню освіту Єгор здобував самотужки, сам навчився читати, перемальовував зі старовинних книжок і картин. Оздоблені орнаментами побутові речі надихали його на власну творчість – він постійно щось вирізав із обгорток, робив витинанки і без фарб та олівців відтворював усе, що бачив навколо. Батьки думали, що дитина просто бавиться, але ці аплікації стали першими кроками до великого мистецтва. Пізніше він згадував: *«З малих років, скільки себе пам'ятаю, вабив мене живопис. За відсутністю фарб, яких я не бачив, поки не потрапив у гімназію, і олівців, я використовував кольоровий папір: вирізав ножицями і клеїв борошняним клеєм».* Саме це його захоплення і сприяло формуванню у майбутнього художника «силуетного мислення».

У 1896 році він вступив до Глухівської чоловічої гімназії, де юнак відверто нудився. Навчався він дуже погано, навіть із малювання отримував незадовільні оцінки, оскільки фантазія маленького художника не відповідала казенним вимогам.

Якось вчитель старослов'янської мови приніс копію «Остромирова Євангелія» і Нарбут захопився «писаними» літерами кирилиці. У цей час хлопець відчув нестримний потяг до графіки, що стала основою для його життя.

У 1904 році Георгій вперше взяв участь у виставці, що проходила в Глухові в особняку Неплюєвих (нині – адміністративне приміщення Есманської селищної ради). Він представив ілюстрації до «Руслана і Людмили» О. Пушкіна.

Того самого року малюнки гімназиста експонувалися на сільськогосподарській виставці в Глухові й були відзначені подячною грамотою повітового земства.

Захоплення українським у... Петербурзі

Після закінчення гімназії 1906-го, всупереч волі батька, який хотів, щоб син навчався на природничому факультеті Київського університету, вирушив з молодшим братом Володимиром (1888–1938) до Санкт-Петербургу. Георгій спочатку не наважився вступати до академії мистецтв, тому обрав філологічний факультет університету, але відразу перевівся на історико-філологічний, бо *«...думав як слід взятися за науки, але мене вабило до мистецтва, тягнуло до художників...»*, тому вже наступного 1907 року був відрахований. Утім навіть за рік перебування в університеті став одним із фундаторів «художнього гуртка» в університеті. Знайшовши серед його студентів таких самих, як він, художників-аматорів, організував у вечірній час заняття малюнком. Там він носив український одяг, а в його творах у цей час з'являються українські мотиви.

Відразу ж познайомився з видатним графіком Іваном Білібіним (1876–1942). *«Я з тремтінням і душевним хвилюванням пішов до майстра, – розповідав сам Георгій Нарбут, – щоб поговорити з ним і показати йому для оцінки своєї роботи. Він прийняв мене якимось спочатку глузливо... Не будучи його учнем, фактично вчився в нього. Коли він працював у себе в майстерні, то майже завжди кликав мене «за компанію» за свій стіл малювати. Він же дістав мені й зарібок: за його протекцією видавець газети «Російське Читання» купив у мене для видання ілюстрації (зроблені ще в Глухові) до казок «Снігуронька» та «Горшения», а потім замовив мені кілька графічних робіт для свого журналу...»*.

Ще навчаючись у Санкт-Петербурзі, художник вступає до мистецького об'єднання «Світ мистецтва» і активно починає ілюструвати казки. Незабаром українець із учня став повноправним колегою іменитих майстрів Білібіна, Лансере (1875–1946), Бенуа (1870–1960). Його малюнки тих часів до байок Крилова та казок Андерсена вважають класикою російської ілюстрації.

Інтерес до геральдики проявився в хлопцеві рано. Студентом Нарбут віднайшов герб свого роду, а серед його предків були запорозькі козаки, – і реконструював його. Захопившись козаччиною, українською історією, художник не лише пише в «українському стилі», а й починає говорити рідною мовою. Його сучасники згадували, що проживши у Петербурзі близько одинадцяти років свого життя, митець так і не навчився гарно говорити російською і весь час був відчутний його м'який чернігівський говір.

У 1910 році Георгій оформив серію дитячих книжок-зошитів на замовлення видавця Йосипа Кнебеля (1854–1926) і за отримані кошти відправився до Мюнхена, де вивчав таємниці творчості Альбрехта Дюрера (1471–1528), брав уроки у приватній школі угорця Шимона Голлоші (1857–1918).

Великого сліду на його роботах не залишив жоден художник – вони лише удосконалили його знання графічної техніки. Георгій ніде не затримувався довго. З таких постійних змін можна помітити, що всі ці школи не задовольняли майстра – він завжди був у пошуку чогось нового.

У 1912 році відбувалася виставка, організована Академією наук, «Ломоносов та Єлизаветинські часи», з окремою залом для української тематики. Нарбут виконував настінні розписи цієї зали, а вже під час виставки, коли привезли на експозицію українські рукописи та стародруки, давні портрети, полкові прапори, печатки, порохівниці, на яких були зображені запорожці у візерунчастих жупанах, національних строях, Георгій так ними захопився, що через декілька років, малюючи український костюм, з пам'яті точно відтворив кожен деталь побаченого орнаменту.

Під час подорожей Україною Нарбут багато спілкувався зі збирачами старовини, їздив по старих садибах, монастирях та історичних місцях (особливо вразив його музей українських старожитностей у Чернігові), милувався картинами, що свого часу захоплювали і Тараса Григоровича Шевченка. Довго Георгій Нарбут вивчав і крій українських жупанів та згодом сам пошив собі справжній український жупан зі старовинними срібними гудзиками і ходив у ньому по вулицях Петербургу.

Георгій Нарбут (другий зліва) на порозі батьківського будинку, хутір Нарбутівка, 1913 рік

Перше одруження

Влітку 1912 року 26-річний Єгор традиційно приїхав додому. Тут його познайомили з Вірою Павлівною Кир'яковою (1892–1981) – донькою поміщика із сусіднього села Хохлівка (нині – с. Зорине Свеської селищної громади). Майже відразу, 15 липня, вони заручилися, а в січні 1913 року вінчалися у церкві Різдва Пресвятої Богородиці у Хохлівці та зіграли весілля. Дружина почала іменувати свого чоловіка Георгій, і він з цього часу починає так називати себе. За рік у лютому 1914-го у них народилася донька Марина а в січні 1916-го син Данило.

Сімейний портрет. У силуеті впізнаються сам Нарбут, його дружина, донька та син

Міжнародне визнання

Б. Кустодієв Портрет Нарбута Г. І., 1914 р.

Міжнародне визнання прийшло до Георгія Нарбута у 1914 році, коли на всесвітній книжковій виставці в Лейпцігу він був нагороджений золотою медаллю і дипломом, а його картину «Троянди в келиху» придбала царська сім'я за 800 золотих карбованців.

У серпні 1914 року розпочалась Перша світова війна. Нарбут не любив війни – вона заважала йому творити. Але мусив відбувати військову службу під Санкт-Петербургом, де офіційно був зарахований до штату шпиталю, але працював як художник-геральдист. Там мав нагоду спостерігати «культуру і моральність» російської військової верхівки та російського царського двору: постійні нічні пиятики, а вдень – безцільне снування палацом.

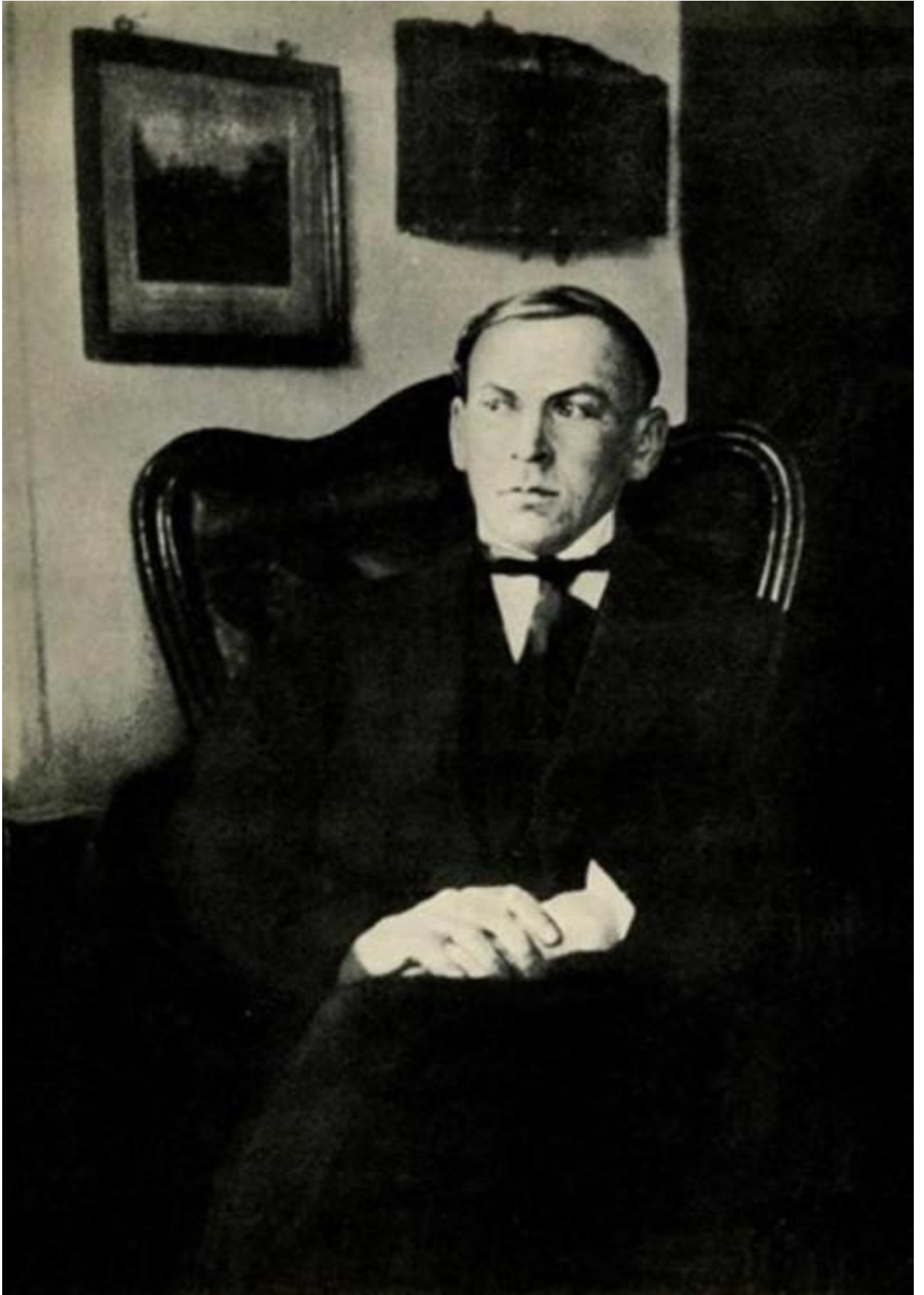
Нарбут Г. «Троянди в келиху»

У 1915 році художник був запрошений на службу до Гербового відділення Сенату, де з ентузіазмом взявся за роботу відродження геральдичних традицій і виконував усі найсуворіші правила цього виду мистецтва. Як чудовий знавець українського стародавнього мистецтва і геральдики, Георгій Нарбут створює значну кількість гербів, ілюструє або оформлює «Малоросійський Гербовник», «Герби гетьманів Малоросії». Згодом – «Стародавні садиби Харківської губернії»

Георгій Нарбут майже не працював із натури і не робив ескізів до своїх робіт Варто було йому хвилин десять подивитися на предмет, як він назавжди запам'ятовував його у найменших деталях. Малював плакати, етикетки, малюнки шпалер, поштові марки, екслібриси, орнаменти до ситцевої вибійки. Створював моделі одягу, проектував меблі.

Мав надзвичайно глибокі знання про культуру різних епох і народів, у графіці літер відчував ту чи іншу епоху. На основі старовинних шрифтів, що зустрічалися в староукраїнських літописах та стародруках, митець створив новий український шрифт, який сучасники назвали «нарбутовським». Доробок художника в галузі шрифту став вираженням епохи і на багато років наперед визначив розвиток цього виду мистецтва в Україні, а його образи, відтворені в книгах і періодиці, були в кожному домі, ставши невід'ємною часткою життя народу.

Київський період художника

Після початку Української революції у березні 1917 року 31-річний графік переїхав до Києва та з притаманним йому захопленням занурюється у вир подій революції. Він винаймає квартиру на другому поверсі дерев'яного будиночка неподалік Золотих воріт, навпроти стіни Софії Київської, майже поряд із брамою Заборовського, на Георгіївському провулку, 11. Згодом тут уже проживали півтора десятка людей: дружина з двома дітьми, його мати і сестра. Восени 1917-го з Чернігова приїхав товариш Вадим Модзалевський (1882–1920) з дружиною Наталією. Обидва, палкі шанувальники української старовини.

Разом з мистецтвознавцем Миколою Біляшівським (1867–1926) Георгій Іванович генерує ідею створення Української Академії мистецтв і стає її ініціатором і співзасновником (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Василь Кричевський (1873–1952) очолив в Академії мистецтв майстерню українського архітектурного стилю та графіки, а Нарбут – графічну майстерню, а з лютого 1918 року (коли знову Центральна Рада повернулася до Києва, вигнавши ворога) був її ректором та виховав цілу плеяду талановитих послідовників.

У цей час художник чесно зізнався архівісту Якову Ждановичу (1885–1953): *«Я Московщину не люблю. Люблю Україну, і їй віддам усі сили».*

Фундатори Української академії мистецтв. Сидять (зліва направо): Абрам Маневич, Олександр Мурашко, Федір Кричевський, Михайло Грушевський, Іван Стешенко, Микола Бурачек; стоять: Георгій Нарбут, Василь Кричевський, Михайло Бойчук

Творець символіки

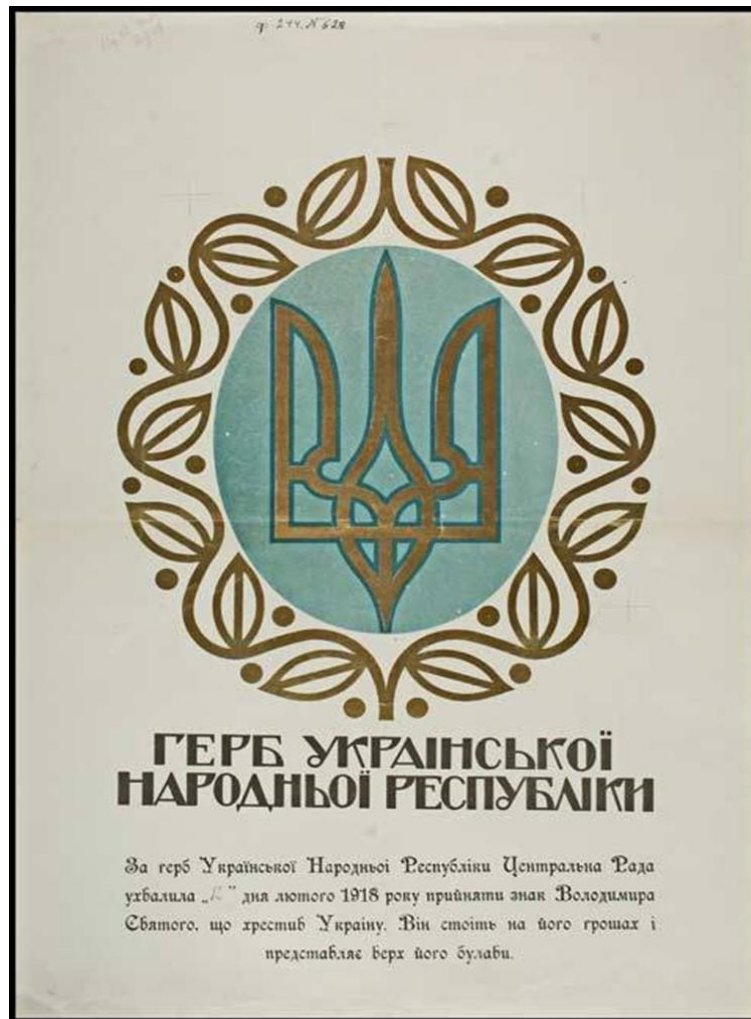
Влітку 1917 року Михайло Грушевський (1866–1934), як голова Центральної Ради, ініціював конкурс на створення української державної символіки та грошей, у якому переміг художник Георгій Нарбут. Він створює проекти Державного Герба Української держави та Великого герба Української держави.

18 липня 1918 року було затверджено малу Державну печатку. Печатка Української Держави є шедевром української графіки у стилі козацького бароко. Вона зображувала козака з мушкетом на плечі (символ Гетьманщини) на восьмикутному тлі, увінчаному тризубом Володимира Великого, з унікальним шрифтовим написом «Українська Держава». Печатка, розроблена Нарбутом, була фактично впроваджена, хоча через бурхливі історичні події (падіння Гетьманату) використовувалася короткий час. Вона відображала естетику українського державотворення 1917–1920 років.

Державний Герб
України.

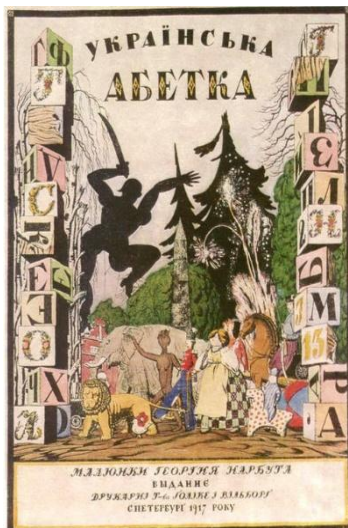

«Українська абетка»

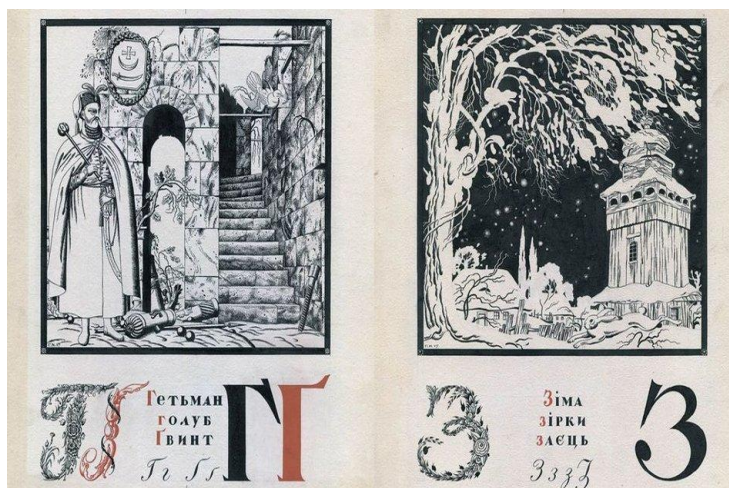
Тоді ж Георгій Нарбут взявся за свою найвідомішу працю – «Українську абетку», яка має велику історичну цінність для українського мистецтва та культури загалом.

Для Нарбута цей проект був надзвичайно важливим. Він брався працювати над абеткою двічі: перший раз у 1917 році, коли було створено 14 літер: «Б», «В», «Г», «Ґ», «З», «И», «І», «К», «Л», «М», «Н», «О», «С», «Ф», «Ч». Другий раз у 1919 році, коли графік переробив три літери у більш веселому та виразному стилі.

«Українська абетка» складається з одного титульного аркуша та 13 аркушів із літерами. Видання було оформлене в індивідуальну шкіряну обкладинку із золотим орнаментальним тисненням. Особливість абетки полягає у тому, що, розробляючи букви, Нарбут поєднав традиції українського рукопису та друкованої книги, а також використав досягнення європейських майстрів у галузі шрифту.

Роздивімося аркуш літер г і Г (гетьман, голуб, гвинт): *горда постава гетьмана з булавою, гармата з ядрами, гетьманський герб, галузки дуба, що проростають з руїн, білий голуб, що витає над сходами давнього палацу, велетенський гвинт, опертий об стіну, та багато інших символічних деталей.*

Для Нарбута «Українська абетка» стала центральним досягненням у його творчості. У малюнках, створених для цієї абетки, виражена унікальна здатність художника поєднувати фантастику, поетичний настрій та гумор. В ілюстраціях виражено сполучаються простота і вишуканість, що можна побачити у композиціях, малюнках та використанні кольорів.

«Українська абетка» є поворотним моментом у творчому та особистому житті художника. З одного боку, ця серія графічних робіт демонструє вершини, що їх сягнув Г. Нарбут упродовж десяти років своєї кар'єри художника – ілюстратора в столиці російської імперії. А з другого боку, «Українська абетка» віщує переломний момент, що настав у творчості митця з його поверненням до України. Це перший масштабний твір Георгія Нарбута, в якому він виразно виявив власну національну ідентичність.

Батько українських грошей

Він автор 13 з 24 банкнот, випущених за часів української державності у 1917–1920 роках. Нарбут був першою людиною після Володимира Великого та Ярослава Мудрого, хто зобразив тризуб на українських грошах, через що його називають батьком українських грошей. Його банкноти були визнані найвідповідальнішими національному духу та художньо досконалыми.

Валюта УНР мала назву «карбованець», його вартість дорівнювала 17,424 долі «щирого золота» (1 доля = 0,044 г золота). Першою банкнотою була купюра в 100 карбованців, що тривалий час вважалася найбільшим номіналом.

«ГОРПИНКА»: стогривнева купюра дизайну Нарбута була визнана найбільш художньо довершеною

Перші гроші були надруковані у Берліні, звідки їх доставляли в Україну літаками. Згодом їх почали друкувати у Києві в типографії Стефана Кульженка (1837 – 1906), тому їх ще називали «кульженками». Потім їх назвали «горпинками» через схожість орнаменту до традиційної вишивки на українському жіночому одязі.

Аверс банкноти створений у традиціях українського бароко з квітковими мотивами та літерним позначенням номіналу українською. Також на аверсі вперше з'явилося зображення тризуба (родового знаку князя Володимира Великого), при цьому Нарбут зобразив його ще до прийняття закону про державний герб. На реверсі зазначалася інформація про обіг і назву валюти чотирма мовами – українською, а також російською, польською та їдиш – мовами трьох найбільших нацменшин України. У процесі розробки митець звертається до українських стародруків і гравюр, розробляє свій автентичний шрифт. В першій українській банкноті лише на одній зі сторін Нарбут використав 9 варіантів оригінального шрифту.

Білет у 100 карбованців став першим кроком на шляху до фінансової незалежності України. Однак водночас з купюрами державної емісії в обіг потрапила велика кількість фальшивих банкнотів. Вже з 16 січня 1918 р. випуск номіналу у 100 карбованців припинили.

Після укладання Брест-Литовського мирного договору і повернення Центральної Ради до Києва, 1 березня 1918 року *гривня* стала основною грошовою одиницею. Відбулася друга емісія Центральної Ради (починаючи з 6 квітня 1918 р.). Були випущені паперові гроші номіналом у 100, 200, 400, 500 і 1000 карбованців, з водяними знаками, на високоякісному папері. Загальний обсяг емісії було встановлено на суму 500 000 000 карбованців.

Вони мали високу художню цінність та мистецьку вартість, як відзначали найкваліфікованіші майстри друкарства із Франції та Німеччини, тому нарбутівські банкноти можна вважати художніми творами.

Гроші великих номіналів, такі як 100 і 500 гривень, створювали певні складнощі в розрахунках, до того ж у грошовому обігу відчувалась нестача дрібних номіналів. Розмінна монета через фінансову кризу і війну, а також примусовий обмін на кредитні білети ще за часів російської імперії майже повністю вивів розмінні монети з обігу, особливо карбовані з дорогоцінних металів, які населенням миттєво приховувалось в тезаврації.

17 квітня 1918 року матрицями українських поштових марок, ескізи до частини яких, до речі, також належать руці Георгія Нарбута, були випущені марки вартістю 10, 20, 30, 40 і 50 *шагів*, які були виготовлені з грубого паперу, зворотна сторона яких мала напис: «Ходить на рівні з дзвінкою монетою». Таким чином вони служили як поштові марки, а також і як дрібні розмінні гроші з курсовим співвідношенням 100 шагів – 1 гривні, 200 шагів – 1 карбованець.

Георгій Нарбут створив художнє оформлення для марок номіналом 30, 40 і 50 шагів, авторство інших належить Антону Середі (1890–1961). Назва номіналу «шаг» має суто українське історичне походження, адже саме так у XVII ст. називали монети Речі Посполитої номіналом у три гроші, які разом з іншими польсько-литовськими монетами (солідами, півтораками, шостаками та ортами) складали основу грошового обігу.

На лицьовій стороні шагів, друкованих за ескізами Георгія Нарбута, зображені характерні для кредитових білетів алегорію «Молода Україна» у восьмикутнику і тризуб, що поміщені у квіткові орнаменти. Додане також зображення схрещених поштових рогів. Зворотна сторона звичайних поштових марок не несла зображень, у той час як зворотна сторона грошей у вигляді марок зображує тризуб і напис, що повідомляє про обіг марок на рівні з грошима.

Відомо, що створені Георгієм Нарбутом поштові марки здобули високу оцінку в Західній Європі. Французький мистецький часопис «L'amour de L'art» гостро розкритикував нові французькі поштові марки і рекомендував за зразок українські марки, створені Нарбутом.

Руці Георгія Нарбута належать також державні цінні папери Української Народної Республіки. Законом від 12 квітня 1918 р. урядом Гетьманату було дозволено видати 3,6 % білети позики Державної Скарбниці терміном на чотири роки по 50, 100, 200 і 1000 гривень, всього на суму 1 мільярд гривень. Та вже 9 липня обсяг цієї позички було подвоєно. Ці паперові облігації також друкувались у Берліні, а пізніше стали сурогатами паперових грошей. Складались вони з дев'яти частин: основної та восьми купонів на отримання доходу. Але з економічних причин введені в обіг ці державні цінні папери були із затримкою, що відобразилось у відсутності на них вже відрізаних двох купонів.

«З усієї графічної спадщини Нарбута, – писав відомий мистецтвознавець Володимир Січинський (1894–1962), – найбільше пам'яткове значення мають українські державні знаки. Вони свідчать не тільки про високий мистецький рівень і спільність нашої культури, але й під мистецькими оглядами стоять вище інших... Взагалі державні знаки у виконанні Нарбута це наше наочне свідчення державної спільності, наша гордість і слава».

Друге одруження, творчість і хвороба

Творчість митця перепліталася з сімейними буднями. На початку 1918 року донька Марина та син Данило захворіли на коклюш, тому вирішили дітей відвезти на природу. Дружина Віра з дітьми місяців три проживали під Києвом на дачі Нарбутового друга мистецтвознавця Миколи Біляшівського. Нарбут поринає у творчість і не в цей час не спілкується з родиною. Віра приїздить додому. *«Я геть не впізнала своєї квартири, – згадувала Віра Нарбут. – Модзалевські перевезли з Чернігова усі свої речі. Без мого відома, але, очевидно, зі згоди Георгія Івановича, по-своєму обмежували всю нашу квартиру, ліквідували мою і дітей кімнату. Все говорило без слів, що повновладною господинею стала Модзалевська Наталія Лаврентіївна».*

Після великої сварки Георгій з Вірою розлучилися. Утім вже у січні 1919 року одружився з Наталією Модзалевською.

Після захоплення на початку 1919 року Києва більшовиками Георгій Нарбут керує академією. Але нова влада відбирає приміщення академії та закриває її. Коли більшовики забрали приміщення академії, Нарбут проводив заняття у власній квартирі.

Влітку 1919-го Нарбут з друзями вирішили створити гурток «9-ти» на зразок мистецької родини. До нього увійшли Павло Тичина, Михайло Семенко, Лесь Курбас, Федір Ернст та ін. Метою була координація і синтез окремих напрямів мистецтва, дружня допомога порадами в моменти зневіри. Проте всі плани перекреслила хвороба.

Повертаючись від Михайла Бойчука, який влаштував у себе прийом на Татарці, Георгій з товаришем-малюром випили води із придорожньої криниці і як результат – захворіли на епідемічний висипний тиф. Нарбуту вдалося одужати, але сталося ускладнення – запалення печінки. Вже восени 1919 року митець не вставав з ліжка, але з допомогою учнів облаштував мольберт і практично не випускав із рук олівця.

Останньою великою справою графіка стало ілюстрування «Енеїди» Івана Котляревського, але Нарбут встиг виконати лише одну ілюстрацію «Еней та його військо».

Передчасна смерть та продовження митця у дітях

Помер Георгій передчасно на 35-році життя 23 травня 1920 року в Київській лікарні, де йому зробили операцію з видалення каменів. Символічно, що в цей час польські та українські війська ненадовго вигнали з міста більшовиків, і до Києва ненадовго повернулася влада Директорії Української Народної Республіки.

«Чудесний весняний день, сонце заливає вулиці, зелені сади й широкі майдани привітного Києва, – описував чин похорону товариш Федір Ернст. – Вирушив жалібний похід. Хтіли здобути сірих волів, щоб везли, за старим українським звичаєм, його труну – але не знайшли. Довелося найняти ломового візника, прибрали воза старими українськими килимами, укрили труну червоною китайкою. Спереду йшла військова оркестра, студентки академії в ясних вбраннях несли квіти. Вся художня сім'я Києва – за труною».

Процесія з домовиною Нарбута проходить повз Думську площу

Похований Георгій Нарбут був у гетьманському жупані зі срібними гудзиками, в якому він любив ходити вдома перед гостями, на Байковому кладовищі (ділянка № 2).

38-річний товариш Вадим Модзалевський прожив менш як три місяці, бо захворів на дизентерію. Його поховали на Байковому цвинтарі поряд із Георгієм Нарбутом. Доля Наталії Модзалевської невідома.

Надгробок на могилі Г. Нарбута

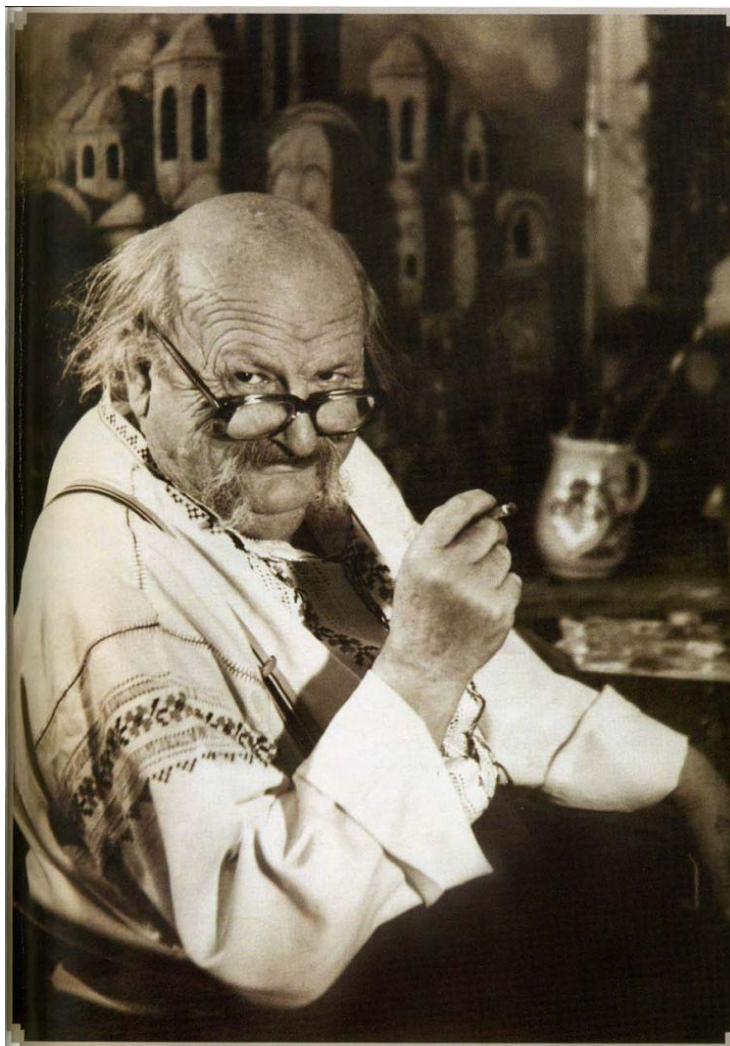

Меморіальна дошка на честь Нарбута Георгія Івановича на вул. Володимирській, 64/13 у Києві, де він жив і творив

Віра Нарбут-Кир'якова (перша дружина Георгія Нарбута) увійшла до складу Комісії з підготовки у 1926 році посмертної виставки творів колишнього чоловіка у Всеукраїнському історичному музеї ім. Тараса Шевченка. Невдовзі вона вийшла заміж за Броніслава Лінкевича – колишнього секретаря голови Директорії УНР Володимира Винниченка. 1962 року написала спогади про Георгія Нарбута.

Син – Данило Нарбут (1916–1998) став відомим художником-сценографом, майстром портретної серії «Гетьмани України» та інших робіт, продовжуючи творчі традиції батька.

Донька – Марина Нарбут (Березовська у заміжжі) (1914–2011) стала відомою танцівницею, балетмейстером та педагогинею, зробивши вагомий внесок у розвиток балету в Австралії.

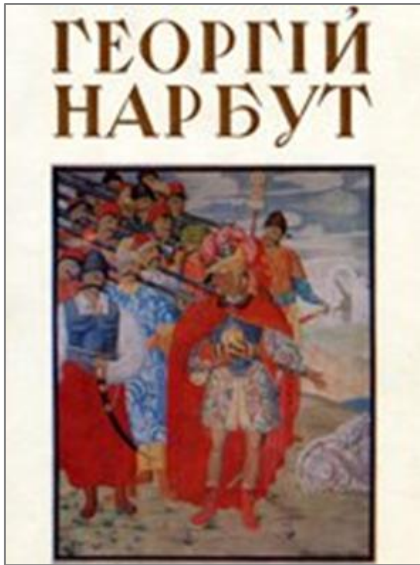
Данило Нарбут, який гідно продовжував справу свого батька

У 2006 році Національний банк України випустив пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену 120-річчю від дня народження Г. І. Нарбута, а поштою України та видавництвом «Марка України» було зроблено випуск комеморативної поштової марки з нагоди ювілею митця.

З прийняттям Україною незалежності геральдика і шрифти Георгія Нарбута знову зайняли поважне місце в усіх сферах життя. У більшості державних документах України дотепер використовується нарбутівський шрифт.

Про Георгія Нарбута детальніше у виданнях

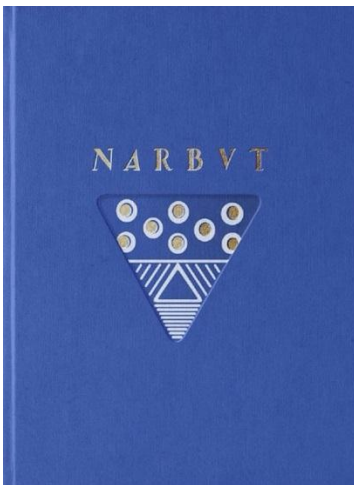

Георгій Нарбут : альбом / авт.-упоряд. П. О. Білецький. – Київ : Мистецтво, 1983. – 118 с. : фото, іл.

В альбомі представлено твори видатного українського художника, засновника української графіки Георгія Нарбута (1886–1920). Це лише невелика частина створеного ним за 14 років творчої діяльності. Деякі твори з музейних фондів та приватних колекцій репродукуються вперше.

Читати онлайн:

Георгій Нарбут : альбом [Електронний ресурс] / авт.-упоряд. П. О. Білецький. – Київ : Мистецтво, 1983. – 118 с. : фото, іл. – Електронна версія друкованої книги. – Режим доступу : https://uartlib.org/downloads/HeorhiyNarbut_Album_uartlib.org.pdf?direct=1. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 6.03.2026.

Мудрак, М. Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду / Мирослава Мудрак. – Київ : Родовід, 2021. – 160 с. : іл.

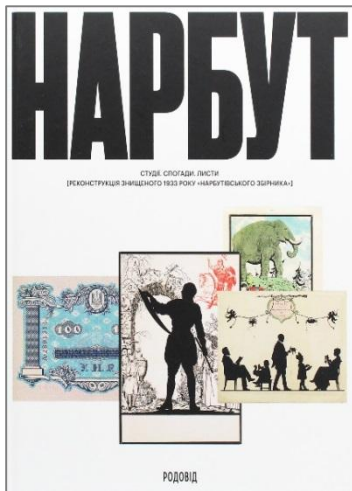
*Україномовне дослідження проф. Мирослави Мудрак «Образний світ Георгія Нарбута й творення українського бренду» є перекладом англomовної монографії *The Imaginative World of Heorhii Narbut and the Making of a Ukrainian Brand*, що видана Родоводом 1920-го року спільно з Українським Інститутом модерного мистецтва.*

Сьогодні, через сто років від смерті Георгія Нарбута, видатна художня натура мистця нарешті може зайняти достойне місце в сучасному етосі нової України. Коли майбутнє України лишається непевним й ідентичність України як держави щоразу під загрозою, ретроспективний погляд на Нарбутів, національний брендинг є актуальним, як ніколи, адже він стосується нагального питання: що таке модерна українська культура і хто такі сучасні українці? І який брендинг сучасної України? І як він впливає на сприйняття України в світі?

Нагорна, О. Георгій Нарбут / Олена Нагорна ; худож.-оформ. О. А. Гугалова-Мешкова. – Харків : Фоліо, 2021. – 122 с. : іл., портр. – (Знамениті українці).

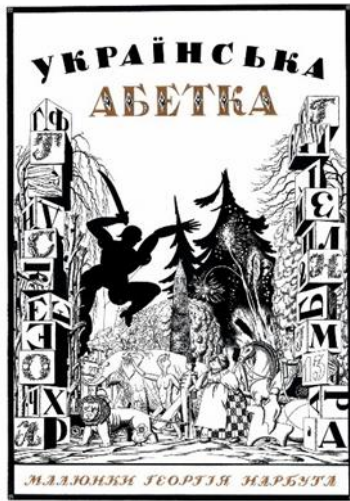
Автор перших українських державних знаків, один із засновників та ректор Української Академії мистецтв, Георгій Нарбут належить до когорти найвизначніших українських графіків та художників-ілюстраторів. Він став дизайнером поштових марок УНР, творцем українських шрифтів Нарбута і стилю української графіки. Створював моделі одягу, проектував меблі, конструював іграшки, малював етикетки до різноманітних виробів та був магнітом мистецького Києва початку ХХ століття: справжнім майстром перформансу, відчайдушним модником та неперевершеним стилістом своїх робіт і свого, хоча й короткого, але такого захопливого та яскравого життя.

НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи : [реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»] / уклад. Сергій Білокінь ; під ред. Анастасії Білоусової, Богдана Завітія. – Київ : Родовід, 2020. – 408 с. : фото, іл.

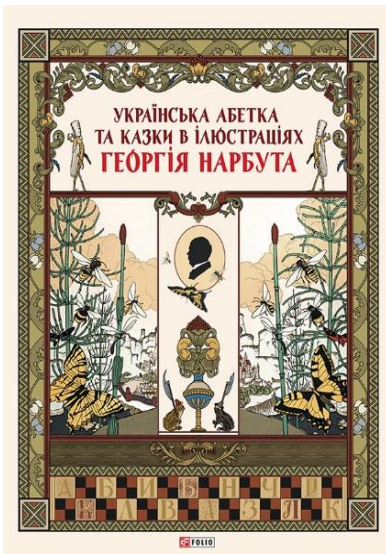
Історія «Нарбутівського Збірника» драматична. Задумали мистецьку монографію ще за життя мистця. 1920-го, у віці тридцяти чотирьох років, Георгій Нарбут несподівано помер. Після його посмертних виставок 1922 року в Петербурзі та 1926-го в Києві було створено комітет з підготовки Збірника під орудою Федора Ернста, відомого мистецтвознавця і земляка Георгія Нарбута. Статті замовили найвідомішим дослідникам. Довго готували, але через безгрошів'я 1920-х та драму комуністичної цензури «Нарбутівський Збірник» надрукували лише 1933 року. І одразу в друкарні... знищили весь наклад. Головна причина на той час були репресовані майже всі автори, а дехто й розстріляний.

Щасливе завершення історії сталося лише 2020 року. З ініціативи Сергія Білоконя видавництву «РОДОВІД» вдалося відтворити «Нарбутівський Збірник», доповнивши його кількома текстами, спогадами друзів і колег, у тому числі Василя Кричевського, Миколи Зерова, автобіографічними уривками, статтями мистецтвознавців середини ХХ століття, листами, а також вступною статтею Сергія Білоконя. Видання містить понад 300 ілюстрацій на 408-ми сторінках. Серед авторів – Федір Ернст, Стефан Таранушенко, Еріх Голлербах, Володимир Січинський та інші.

Українська абетка : малюнки Георгія Нарбута / передм. М. Ю. Філевич ; упоряд. О. О. Савчук ; худож.- оформ. О. Г. Чекаль. – Харків : Видавець Олександр Савчук, 2020. – 64 с., 77 іл.

За створення української абетки видатний український графік Георгій Нарбут (1886–1920) брався двічі: 1917 року (14 літер) та 1919 року (3 літери). Абетка – архітектурний мистецтво – не лише взірць бездоганної графіки, а й результат творчого шляху художника та його національної самоідентифікації. Ця книга – перше повне видання всіх відомих літер української абетки Георгія Нарбута, репродукованих з оригіналів. Видання здійснено до 100-ліття від дня смерті митця.

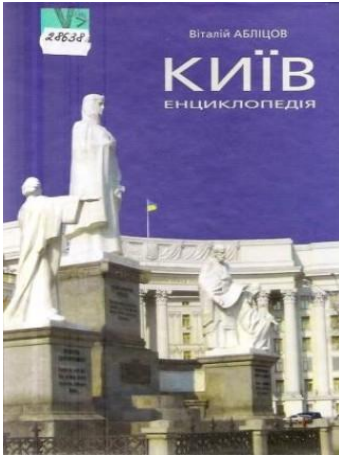

*Українська абетка та казки в ілюстраціях Георгія Нарбута / худож.-оформ. та комент. Є. В. Вдовиченко ; пер. В. С. Бойко. – Харків : Фоліо, 2020. – 104 с. : іл., портр.

Видатний український художник-графік Георгій Нарбут (1886–1920) за своє недовге життя (а прожив він усього 34 роки) устиг зробити дуже багато: він був ілюстратором, автором перших українських державних знаків (банкнот і поштових марок) та проекту герба Української держави, одним із фундаторів і першим ректором новоствореної Української Академії Мистецтв, автором двох версій «Української абетки» (1917,

1919). За радянських часів його ім'я було під заборонаю. Книжки, оформлені Нарбутом, видання з репродукціями його друкованих і невиданих творів стали бібліографічною рідкістю, і зараз поціновувачі його непересічного таланту мають змогу ознайомитися з малюнками цього митця, про якого свого часу відомий архітектор, художник і мистецтвознавець Г. Лукомський сказав: «Нарбут як графік був чи не кращий у світі, принаймні єдиний у своєму роді».

***

***Абліцов, В. Нарбут Георгій** / Віталій Абліцов // Київ : енциклопедія. – Київ : Фенікс, 2016. – С. 143–144 : фото.

Про видатного українського художника-графіка, ілюстратора, громадського діяча – Георгія Івановича Нарбути.

Нарбут Георгій Іванович (1886–1920) : художник-графік, ілюстратор, автор перших українських державних знаків (банкнот і поштових марок). Один з засновників і ректор Української академії мистецтва // Видатні українці. Культура. Мистецтво. Освіта : довід. – Київ, 2016. – С. 237–239 : портр.

Георгій Нарбут = HEORHIY NARBUT. Художник-графік. Один із засновників і ректор Української академії мистецтв / авт. проекту Юрій Комельков ; Національний музей Тараса Шевченка та ін. // Велика сімка = Great Seven : альбом. – Львів ; Київ, 2020. – С. 58–67. : фотоіл., портр. – Текст укр., англ.

Краса і гордість нової української графіки – Нарбут стоїть на зламі двох епох. До революції – це молодий, але вже бездоганний в своїм мистецтві митець, рицар графіки без страху і докору, натхненний професіонал. Після революції – це не тільки чудесний майстер, творчість якого забила на ріднім ґрунті фонтаном ще більш барвистих бризок, це – найвидатніший з проводирів у боротьбі за нове українське мистецтво, борець за перебудову й нове художнє оформлення усього життя, організатор вищої художньої школи, видатний громадський діяч.

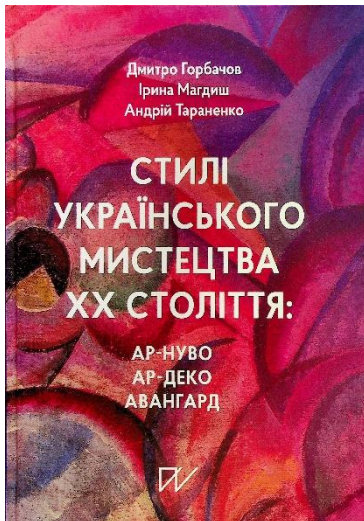
Читати онлайн :

Георгій Нарбут = HEORHIY NARBUT. Художник – графік. Один із засновників і ректор Української академії мистецтв [Електронний ресурс] / авт. проекту Юрій Комельков ; Національний музей Тараса Шевченка та ін. // Велика сімка = Great Seven : альбом. – Львів ; Київ, 2020. – С. 58–67 : фотоіл., портр. – Текст укр., англ. – Електронна версія друкованої книги. – Джерело доступу : <https://ukrainethebest.com/bigseven.pdf>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 6.03.2026.

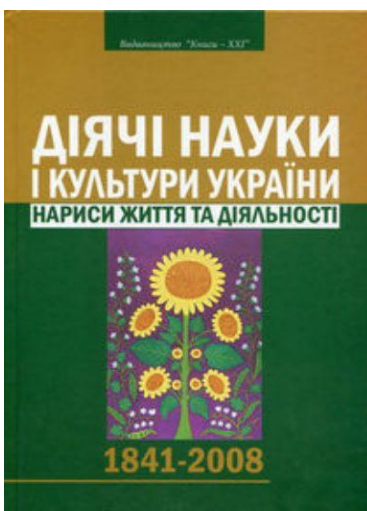
* **Венгрінюк, Х. Георгій Нарбут (1886–1920)** / Христя Венгрінюк, Євгенія Завалій, Максим Дупешко // *Ловці світла : історії українських художників* / Христя Венгрінюк, Євгенія Завалій, Максим Дупешко ; під заг. ред. Є. Завалій ; іл. Ю. Мархішуд. – Чернівці, 2023. – С. 16–17 : іл.

Про видатного українського художника-графіка, фундатора Української Академії Мистецтв Нарбута Георгія Івановича.

***Горбунов, Д. Георгій Нарбут (1886 – 1920)** / Д. Горбунов, І. Магдиш, А. Тараненко // *Стилі українського мистецтва ХХ століття : ар-нуво, ар-деко, авангард.* – Київ, 2024. – С. 33, 228–234, 236–240 : іл. – (Графіка).

Про одного з найвидатніших українських художників-графіків ХХ століття Нарбута Георгія Івановича.

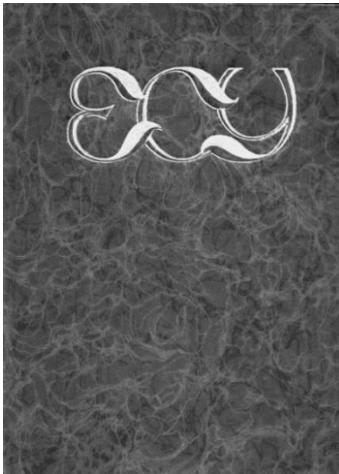
Нарбут Георгій Іванович // *Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності* / за заг. ред. А. П. Коцури, Н. В. Тереса. – Київ, 2007. – С. 298.

Про видатного українського художника-графіка, ілюстратора, громадського діяча – Георгія Івановича Нарбута.

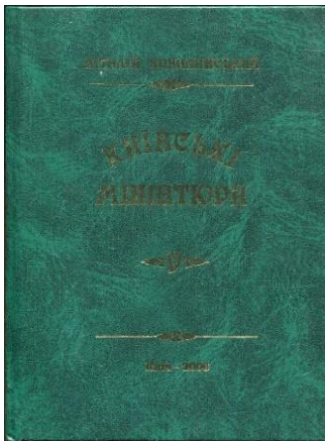
*Нарбут Георгій Іванович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) ; Інститут історії України. – Київ, 2010. – Т. 7. Мл.– О. – С. 172–173 : фото.

Про Георгія Нарбута, художника-графіка, ілюстратора, автора перших державних знаків.

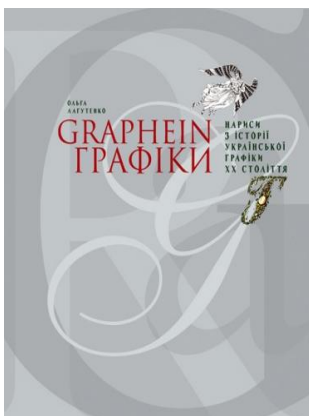
Нарбут Георгій (Юрій, Єгор) Іванович // Енциклопедія сучасної України / наук. ред. М. Г. Железняк ; [Нац. академія наук України, Наукове товариство ім. Т. Шевченка]. – Т. 22 М–Л. – С. 439–440 : фото, іл.

Про Нарбута Георгія Івановича, художника-графіка, неперевершеного ілюстратора, громадського діяча.

*Ковалинський, В. Нарбут / Віталій Ковалинський // Київські мініатюри. – Київ, 2006. – Кн. 5. – С. 296–301 : фото, іл. – (Бібліотека музею історії міста Києва).

Про видатного українського художника-графіка, ілюстратора, фундатора Української академії мистецтв та громадського діяча Георгія Івановича Нарбута та його київський період.

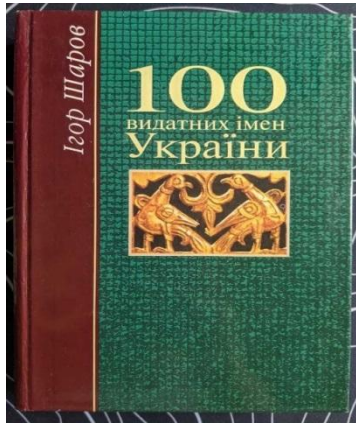
*Лагутенко, О. Моделі національного відродження у творчості В. Кричевського, М. Бойчука, Г. Нарбута / Ольга Лагутенко // ГРАФІЧНІ ГРАФІКИ : нариси з історії української графіки ХХ століття. – Київ, 2007. – С. 30–45, 89–92, 94, 98, 106, 122, 148, 149, 154–156 : фото, іл.

Внесок художника-графіка Г. І. Нарбута в розвиток українського графічного мистецтва.

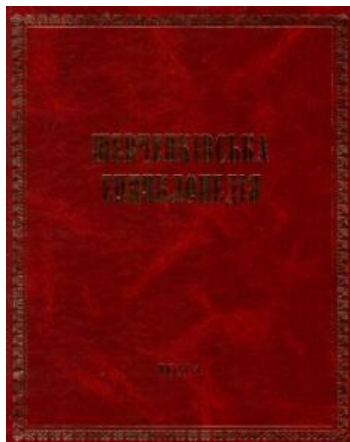
*Лагутенко, О. Нарбут Г. / Ольга Лагутенко // Українська графіка ХХ століття : навч. посіб. – Київ, 2011. – С. 21, 27– 29, 35–38, 57– 63, 76, 83–87 : фото, іл.

Про видатного українського графіка ХХ століття, фундатора Української Академії Мистецтв, педагога та громадського діяча – Нарбута Георгія Івановича.

Шаров, І. Нарбут Георгій Іванович / Ігор Шаров // 100 видатних імен України / Ігор Шаров. – Київ, 1999. – С. 273–277.

Про видатного українського художника-графіка, ілюстратора, педагога Нарбута Георгія Івановича.

Нарбут Георгій Іванович // Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. М. Г. Жулинський . – Т. 4 : М–Па. – Київ, 2013. – С. 432.

Про Нарбута Г. І, художника-графіка, ілюстратора, автора перших державних знаків.

Читати онлайн:

Нарбут Георгій Іванович [Електронний ресурс] // Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. М. Г. Жулинський . – Т. 4 : М–Па. – Київ, 2013. – С. 432. – Електронна версія друкованої книги. – Режим доступу : https://shron3.chtyvo.org.ua/Shevchenkivska_entsyklopediia/Tom_4_M_Pa.pdf?PHPSESSID=cav7p0v4o8kgeios126obhrc05 . – Назва з екрана. – Дата перегляду : 6. 03.2026.

***

Базильчук Г. Діяч національного відродження : [про укр. худож.-графіка Георгія Нарбута / Галина Базильчук // *Культура і життя*. – 2006. – 22 берез. (№ 11–12). – С. 4.

Базильчук, Г. Неперевершені зразки чистої графіки / Галина Базильчук // *Культура і життя*. – 2006. – 2 берез. – С. 4.

Про творчий доробок Георгія Нарбута.

Віртуозний майстер штриха : [Георгій Нарбут] // Шкільна бібліотека. – 2011. – № 2. – С. 12–13 : фото.

Гавришко, М. «Хтіли знайти сірих волів, щоб везли, за старим українським звичаєм, його труну, але не знайшли» / Марта Гавришко // *Країна*. – 2015. – № 30. – С. 46–50.

Георгія Нарбута хоронили в козацькому жупані зі срібними гудзиками.

З листів Г. Нарбута до В. Модзалевського // *Образотворче мистецтво*. – 2006. – № 2. – С. 21.

Представлено два листи українського художника-графіка, ілюстратора, автора перших українських державних знаків (банкнот і поштових марок) Георгія Нарбута до історика, геральдиста, архівіста і генеалoga Вадима Модзалевського. У листах містяться біографічні дані про Нарбута та історичні відомості.

Клименко, В. Сто років без Нарбута завершилися. Нарбут повертається : вчора відбулася презентація унікального міжнародного проєкту / Валентина Клименко // *День*. – 2020. – 16 жовт. – С. 16–17.

Ковальчук, О. До 120-річчя від дня народження Георгія Нарбута – корифея української графічної школи / О. Ковальчук // *Образотворче мистецтво*. – 2006. – № 2. – С. 16–20.

Маланюк, Є. Монументальність таланту / Євген Маланюк ; вступ. сл. М. Полтавця // *Україна*. – 1999. – № 11. – С. 46–47.

Корені творчості та шляхи змушніння неповторного таланту українського графіка Георгія (Юрія) Нарбута.

Махун, С. Геній з Нарбутівки – «гербов та емблемат живописець» / Сергій Махун // *Дзеркало тижня*. – 2015. – № 32. – С. 16.

Публікація присвячена життєвому та творчому шляху видатного українського графіка-модерніста Георгія Нарбута. У матеріалі висвітлено його роль як творця українського державного стилю, автора перших банкнот УНР та герба.

Основоположник національної графіки : до 125-річчя від дня народження Георгія Івановича Нарбута // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 2011. – № 1. – С. 100–105.

Про введення в обіг ювілейної монети «Георгій Нарбут» : монети України // Вісник НБУ. – 2006. – № 4. – С. 53 : іл.

Офіційне повідомлення про випуск в обіг та нумізматичний опис ювілейної монети номіналом 2 гривні «Георгій Нарбут», присвяченої 120-річчю від дня народження Георгія Івановича Нарбута – видатного художника, корифея української графіки.

Федорук, О. Георгій Нарбут – реформатор мистецтва графіки та мистецької освіти / Олександр Федорук // Образотворче мистецтво. – 2017. – № 4. – С. 10–13 : іл.

Про життя і творчість видатного українського художника-графіка.

Ханко, В. Нарбутова інтерпретація поеми «Енеїда» Івана Котляревського / Віталій Ханко // Образотворче мистецтво. – 1997. – № 1. – С. 58–59.

Чорна, С. Художник, який повернув державі її тисячолітній герб – тризуб / Світлана Чорна // Голос України. – 2019. – 27 берез. – С. 6.

Георгій Нарбут – автор перших українських державних знаків.

Шарпатий, В. Творець модерної української графіки / Віктор Шарпатий // Історія України. – 2016. – № 3. – С. 3.

Шпак, В. Українською стихією наповнені всі його твори / Віктор Шпак // Урядовий кур'єр. – 2016. – 5 берез. – С. 9.

Про творчість та життєвий шлях Георгія Нарбута, основоположника сучасної української графіки, з нагоди 130-річчя від дня народження.

Інтернет-ресурси

Білошенко, Б. Георгій Нарбут : батько українських грошей і творець національного графічного стилю [Електронний ресурс] / Богдан Білошенко // ТиКиїв : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2023–2026. – Режим доступу : <https://tykyiv.com/people/znaiomimosia-z-tvorchistiu-odnogo-z-naiviznachnishikh-grafikiv-ukrayini-georgiia-narbut/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 26. 04. 2023. – Дата перегляду : 06. 03. 2026.

Котубей-Геруцька, О. Інтелігентське товариство на Золотих воротах, творець вигаданого персонажа й герба Української Держави : Георгій Нарбут [Електронний ресурс] / Олеся Котубей-Геруцька // Суспільне. Культура : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2024–2026. – Режим доступу : <https://suspilne.media/culture/698744-inteligentske-tovaristvo-na-zolotih-vorotah-tvorec-vigadanogo-personaza-j-gerba-ukrainskoi-derzavi-georgij-narbut/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 09. 03. 2024. – Дата перегляду : 06. 03. 2026.

Левицька, О. НАРБУТ : творець успішного українського бренду [Електронний ресурс] / Оксана Левицька // КОВЧЕГ.UA : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2023–2026. – Режим доступу : <https://www.kovcheg.ua/uk/reader/narbut>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 19.09. 2023. – Дата перегляду : 06. 03. 2026.

Нарбут Георгій Іванович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Creative Commons Attribution-ShareAlike. – Режим доступу : <https://surl.li/vytszx>. – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 18. 12. 2025. – Дата перегляду : 06. 03. 2026.

Стариков, Г. Георгій Нарбут – творець паперових гривень, герба та абетки [Електронний ресурс] / Григорій Стариков // ЦУКР. : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2021–2026. – Режим доступу : <https://cukr.city/people/2021/narbut/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 21. 05. 2021. – Дата перегляду : 06. 03. 2026.

ЗМІСТ:

Від укладача	5
Сам собі вчитель	6
Захоплення українським у... Петербурзі	8
Перше одруження	10
Міжнародне визнання	10
Київський період художника	13
Творець символіки	14
«Українська абетка»	16
Батько українських грошей	18
Друге одруження, творчість і хвороба	22
Передчасна смерть та продовження митця в дітях	24
Про Георгія Нарута детальніше у виданнях.....	27
Інтернет-ресурси	36
Зміст	37

